

УДК 376.01-056.264(477)

DOI 10.31494/2412-9208-2021-1-1-34-40

HISTORICAL INFORMATION ON SPEECH THERAPY: ANCIENT WORLD

ІСТОРИЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО ЛОГОПЕДІЮ: СТАРОДАВНІЙ СВІТ

Yevheniia LYNDINA,

Candidate of Pedagogical Sciences
(PhD), Associate Professor

evgeniyalyndina.bgpu@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4615-6807>

*Berdiansk State Pedagogical
University
✉ 4 Schmidta, St.,
Berdiansk, Zaporizhzhia region,
71100*

Євгенія ЛИНДИНА,

кандидат педагогічних наук,
доцент

*Бердянський державний
педагогічний університет
✉ вул. Шмидта, 4*

*м. Бердянськ, запорізька обл.,
71100*

Original manuscript received: March 17, 2021

Revised manuscript accepted: April 20, 2021

ABSTRACT

Necessary changes in formation are impossible without taking into account and an estimation of scientific experience of the previous generations. Studying and the istoriko-pedagogical analysis of sources of the logopedic help allow to track process of formation of logopedics as sciences, its interrelation with other sciences. Article purpose is research of a question of origin of knowledge about speech infringements, the causes and means of their elimination, the analysis and a substantiation of development of a problem. For purpose achievement archival sources and proceedings of the scientists investigating this question were studied.

In the scientific article the facts of the first logopedic knowledge of the season are described BC – has begun AD. In particular, it is a question of scientists of various directions who studied speech. Scientists investigated the causes of speech infringements and various means of their elimination. Knowledge of infringement of speech development which were conserved are traced and are actual today.

In the season to BC – has begun AD speech infringement fell into to illnesses and were treated exclusively by doctors. Descriptions testify to it in the sacred writing and works of Gerodota, Gippokrata, Aristotle, Plutarha, Tselsa, Galena, Kvintiliana, Antilla, Oribazija, Avitsenna.

With the beginning AD, studying mechanisms of formation of the certificate of the speech, known figures, orators and doctors have started to use some pedagogical approaches for elimination of speech infringements. But it has not led to branch of lacks of speech from medical sphere.

In article the facts of an explanation by Gippokratom of the mechanism of a pronunciation of notes, introduction of scientific terminology of illnesses of speech by Galenom and applications of speech exercises in the course of treatment of lacks of speech are defined important for history of logopedics.

Keywords: *logopedics, logopedics history, speech infringement, sources, vocational education.*

Розвиток системи спеціальної освіти, до якої входить і логопедична, в усі історичні періоди пов'язаний із соціально-економічними чинниками, ціннісними орієнтирами держави й суспільства, політикою щодо дітей із порушеннями в розвитку, законодавством у сфері освіти в цілому, світовим історико-педагогічним процесом, взаємозв'язком із медициною, психологією, педагогікою.

Зміни в освіті потребують переосмислення історичних фактів та наукової спадщини вчених минулого. Вивчення та аналіз історично зумовлених напрацювань актуальні й для об'єктивного висвітлення становлення та розвитку логопедії як науки.

Без дослідження витоків логопедичних фактів, конструктивно-критичного аналізу, що дають змогу осмислити загальну картину історико-педагогічного процесу, неможливо вдосконалити надбання, методики і систему логопедичної допомоги.

Історико-педагогічні аспекти спеціальної освіти досліджували В. Бондар, І. Єременко, Х. Замський, В. Золотоверх, С. Ляпідевський, В. Синьов, М. Супрун, О. Таранченко, С. Федоренко, С. Шаховська, В. Шевченко, О. Шевченко, М. Ярмаченко та ін. (Ковальчук, 2020). У своїх працях вони вивчали різні системи освіти осіб з порушеннями в розвитку. Зокрема історичні питання розвитку логопедичної допомоги, навчання та виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку підіймали Т. Берник, Ж. Ковальчук, С. Кульбіда, О. Козинець, С. Корнев, Л. Одинченко, О. Потапенко, І. Сікорський, М. Шеремет та ін. (Линдіна, 2020).

Тож вивчення історії становлення і розвитку логопедії, досвіду навчання та виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку важливе для подальшого вдосконалення спеціальної освіти загалом (Бондар, 2005).

Мета статті полягає у вивченні зародження знань про мовленнєві порушення, причини та засоби їх усунення, аналізі та обґрунтуванні проблеми.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз, синтез та узагальнення відомостей і фактів із наукових, методичних та архівних джерел; пошуково-бібліографічний; системно-структурний; хронологічний; метод актуалізації історичного досвіду сприяли дослідженню наукової проблеми з позиції історії, теорії та практики.

Результати та дискусії. Аналізуючи науково-педагогічні та архівні джерела, зазначаємо, що витoki логопедичних фактів йдуть зі стародавніх часів розвитку медичних знань про тіло, хвороби та засоби лікування людей. Особливості будови, рухів органів артикуляції вивчались вченими ще до н.е. Явища порушень мовлення відносили до медичних проблем, тому педагогічні прийоми для усунення недоліків застосовувались мінімально.

Логопедичні витoki починаються зі знахідок у найдавнішому медичному папірусі Едвіна Сміта, що знайдений у XVII в. до н.е. Описи свідчать про випадки ушкодження й ураження різних частин тіла, які лікарі характеризували за певним планом: ураження, основні зовнішні

ознаки, діагностичне судження та приписанням щодо лікування хворого. Лікар мав право залежно від випадку лікувати людину чи ні. У папірусі згадується безнадійний випадок з відмовою лікаря, коли людина втратила слух, мовлення, контроль за руками й ногами, що трапилося внаслідок падіння (Селиверстов, 1983).

Уперше звертається увага на мозок та на локалізацію мозкових функцій. Вказується, що мозкова діяльність перебуває в близькому зв'язку з керуванням кінцівками. Медики встановлювали сторону ушкодження черепа, що характеризувало прояви різні форми паралічу. Ці факти дають можливість здогадатися, що згадувані описи вказують на травматичну тотальну афазію, при якій не тільки порушується говоріння, а й розуміння мовлення (Селиверстов, 2003).

Вагомою для логопедії є інформація однієї частини священного трактату «Веди» в Індії у XVII ст. до н. е. (Селиверстов, 2003). Там описуються проведені дві пластичні операції: *labioraphia* і *rhinoplastica* – хірургічне лікування «заячої губи» і «вовчого пащі». Якщо провести паралелі з сучасною логопедією, то можна зазначити факт проведення хірургічного втручання щодо усунення незрощення губи та твердого піднебіння.

У цей же період у Китаї також з'являються випадки незрощення губи. Ці відомості описує в своїх працях лікар П. П'ясецький, який глибоко й ретельно вивчав китайську медицину. Він зазначає, що з уроджених недоліків у дітей найчастіше трапляється «заяча губа» (Селиверстов, 1983).

Звертаючись до релігійного епосу, знаходимо багато інформації про різні мовленнєві розлади (заїкуватість, недорікуватість, раптова втрата мовлення, німота, німота на ґрунті нервового потрясіння), причини, що викликають заїкування та недорікуватість. У Біблії (Старий Завіт) зустрічається згадування про важке мовлення пророка Мойсея, який заїкався та говорив невиразно. Окреслюються чудотворні цілитель мовленнєвих розладів: пророки усували ці розлади поряд з іншими недугами, що вражали людину.

Люди звертали увагу на неправильне мовлення з найдавніших часів історії розвитку людського суспільства. Порушення мовлення заважали спілкуванню й привертати на себе увагу, що породжувало бажання зрозуміти їхнє походження. З I ст. до н.е. почали висвітлюватися проблеми загального виховання дітей. Зокрема, Платон розробив вікову періодизацію розвитку дитини з описом особливостей кожного етапу. Особливого значення надаючи використанню ігор з маленькими дітьми й ретельному вибору літературного матеріалу (Синьов, 1994).

У літературі прадавньої Греції, в Геродота (484 – 425 рр. до н.е.) зустрічається одне з найперших згадувань про мовленнєві розлади. Історик описує мовлення киренського царя Батта, який говорив швидко, невиразно, спотикався, недоговорював закінчення слів. Окреслені характеристики в сучасній логопедії є симптоматикою мовленнєвого порушення «баттаризм».

Найбільш глибокі й системні відомості про мовленнєві порушення описані в давньогрецького лікаря й натураліста – Гіппократа (460 – 370 рр. до н.е.). І. Сикорський, вивчаючи праці відомої постаті, зустрічає згадування про *arhonia*, *anaudia*, *traulotes*, *asarheia*, *ischnophonia* (Сикорский, 1889). На сьогодні ці мовленнєві розлади можна розтлумачувати як: втрата голосу, втрата мовлення, недорікуватість, невиразне мовлення, заїкання.

У своїх творах Гіппократ описує органи й функції слуху й зору людини, деталізує свій погляд на механізм утворення голосу й мовлення людини, де окремо визначає роль повітряного струменя й язика. Уперше з'являються пояснення механізму вимови звуків: виштовхування повітря назвоні, через ротову порожнину, артикуляція язика внаслідок ударів у піднебіння й зуби. Окрім цього, Гіппократ описує спосіб лікування розладів голосу, мовлення й слуху – видалення надлишку вологи у відповідних органах, що є досить своєрідним для сучасних засобів усунення окреслених порушень (Сикорский, 1889).

У медичних працях Аристотеля розглядається анатомія органів мовлення та важливість їх вправності для утворення роздільного, зрозумілого мовлення. Філософом розглядались і питання розумового, фізичного, морального виховання дітей, роль вправ, роль родини у виховному процесі. Відсутність інформації щодо мовленнєвих порушень дає можливість стверджувати, що ці розлади в часи Аристотеля відносилися до хвороб та лікувались лікарями.

Проблеми з мовленням видатного оратора Демосфена описував Плутарх (65 – 127 рр.). Мовленнєві судоми, які були помітні навіть у жестах, уразливість, тихий голос, непевність в собі типово характеризували заїкання. Оратор самостійно рятував себе від заїкання, замовивши дзеркало в повний ріст, уважно вивчаючи недоліки свого мовлення та поведінки. Демосфен намітив систему різних мовленнєвих вправ, у яких надавав значення розвитку дихання. Заримувавши дихання – виголошував довгі фрази під час видиху, голосно декламував вірші. При виконанні вправ він тримав у роті дрібні камінчики для розвитку сили та скоординованості рухів артикуляційного апарату (Селиверстов, 2003).

За паралічем язика та приростанням кінчика язика до нижньої частини ротової порожнини спостерігав Авл Корнелій Цельс. Римський учений убачав причину порушення мовлення в недоліках будови або рухливості артикуляційного апарату. Цельс рекомендував хірургічні, терапевтичні засоби й мовленнєві тренування для розвитку мовлення.

Давньоримському лікарю Клавдію Галену (прибл. 129 – 199 рр.) належить введення наукової термінології хвороб мовлення: *anaudia* (афазія), *arhonia* (афонія), *ischnophonia* (заїкання), *traulotes* (недорікуватість), *asarheia* (невиразне мовлення), яка й на сьогодні є актуальною. У своїх роботах описав механізм дихання та вперше розмежував причини центрального й периферійного характеру.

Марко Фабій Квінтіліан (35 – 96 рр.) у своїх педагогічних творах виступав прихильником раннього розвитку мовлення в дітей. Рекомендував стежити в процесі виховання дітей за звуковимовою та мовленнєвим оточенням для формування правильного мовлення (Селиверстов, 2003).

Грецький лікар III ст. н. е. Антілл досліджував хвороби мовлення, детально вивчаючи вуздечки язика: середню й дві бічні. Укорочення вуздечки, на його думку, впливає на звуковимову, тому пропонував хірургічне втручання для вирішення цієї проблеми.

Давньогрецький [лікар \(325 – 403\)](#) Орібазій вивчав мовленнєві порушення, а саме заїкання. Ним було розроблено лікування заїкання: промовляння напам'ять текстів епічного та ліричного характеру, починаючи з низького тону, поступово підвищуючи голос і знову знижуючи; робити глибокий вдих при мовленні (Селиверстов, 1983).

У «Каноні лікарської науки» Авіценна (Ібн Сіна) (980 – 1037 рр.) філософа та лікаря Середньої Азії є відомості про розлади мовлення та засоби їх лікування. Ібн Сіна відводив кожному органу артикуляції певну роль в акті мовлення, описував причину їх неправильної будови – переповнення вологою або спазму. Лікар продовжував бачення Аристотеля щодо лікування мовленнєвих недугів. Окреслював, що розслаблення язика призводить до того, що мовлення або утрудняється, або спотворюється (Селиверстов, 2003).

Висновки. Узагальнення історичного досвіду дає змогу проаналізувати засоби та різні методи логопедичної роботи, оцінити досягнуті результати в корекції порушень мовлення, а також визначити перспективи. Для впорядкування історичної спадщини, глибокого вивчення і ґрунтовного аналізу становлення та розвитку логопедії, відродження її надбань необхідно було дослідити зародження логопедичних знань. Це стає підґрунтям для нових шляхів і засобів реалізації навчання і виховання дітей з порушеннями мовлення.

Досвід вивчення причин, механізмів та шляхів подолання порушень мовленнєвого розвитку стародавніми вченими має велику спадщину. Важливо було окреслити збережені факти логопедичних знань періоду до н.е. – початку н.е. для розуміння та використання сьогодні. Це примножує традиції, збагачує теоретичні положення та описує багаторічний досвід логопедичної допомоги.

Простежений зв'язок логопедії з медициною минулих часів, який зберігся й до сьогодні, пояснюється та посилюється. Описаний механізм акту мовлення, фізіологічні особливості будови органів артикуляції, розмежування причин мовленнєвих недоліків на органічні та периферійні лікарями дають підставу стверджувати, що витоки логопедії пов'язані з медициною та починаються ще в період до н.е. – початку н.е.

У статті висвітлений лише вузький аспект окресленого наукового питання, яке потребує подальшого вивчення та висвітлення в науковій літературі, що й планується в перспективі.

Література

Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. посібник. Київ: Наш час, 2005. 176 с.

Бондар В.І., Золотоверх В.В. Історія олігофренопедагогіки: підручник. Київ: Знання, 2007. 375 с.

Ковальчук Ж. М. Становлення та розвиток теоретичних засад логопедії в Україні (друга половина ХХ століття –початок ХХІ століття) : дис.... канд. пед. наук. Київ, 2020. 201 с.

Линдіна Є. Ю. Логопедична допомога дітям у 60-70 рр. ХХ ст. в Україні: історіографічний аспект // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Вип. 39 : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. С. 63-69.

Селиверстов В. И. История логопедии. Медико-педагогические основы: учебное пособие для вузов. Москва : Академический Проект, 2003. 384 с.

Селиверстов В. И. Первые сведения о речевых расстройствах и приемах их преодоления: методические разработки. Москва : Академический Проект, 1983. 732 с.

Сикорский И. А. О заикании. Киев: Издание Карла Риккера, 1889. 314 с.

Синьов В. М. Коперник Г. М. Основи дефектології: навч. посібник. Київ : Вища школа, 1994. – 143 с.

References

Bondar V.I. (2005). Problemi korekciynogo navchannya u specialnij pedagogici: navch. posibnik. Kyiv: Nash chas.

Bondar V.I., Zolotoverh V.V. (2007). Istoriya oligofrenopedagogiki: pidruchnik. Kyiv: Znannya.

Kovalchuk Zh. M. (2020). *Stanovlennya ta rozvitok teoretichnih zasad logopediyi v Ukrayini (druga polovina HH stolittya –pochatok HHI stolittya)*). [Development of different forms of Speech-Language Therapy for children with speech and language pathology]. Candidate's thesis. Kyiv [Ukrainian].

Lindina Ye. Yu. (2020)/ Logopedichna dopomoga dityam u 60-70 rr. ХН st. v Ukrayini: istoriografichnij aspekt. [Naukovij chasopis Nacionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni M. P. Dragomanova] Seriya 19. Korekciyna pedagogika ta specialna psihologiya, 63-69 [in Ukrainian].

Seliverstov V. I. (2003) Istoriya logopedii. Mediko-pedagogicheskie osnovy: uchebnoe posobie dlya vuzov. M. : Akademicheskij [in Russian].

Seliverstov V. I. (1983). Pervye svedeniya o rechevyh rasstrojstvah i priemah ih preodoleniya: metodicheskie razrabotki. M. : Akademicheskij [in Russian].

Sikorskij I. A. (1889). O zaikanii Kiev: Izdanie Karla Rikкера [in Ukrainian].

Sinov V. M. Kopernik G. M. (1994). Osnovi defektologiyi: navch. Posibnik. K. : Visha shkola, [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Необхідні зміни в освіті неможливі без урахування та оцінки наукового досвіду попередніх поколінь. Вивчення та історико-педагогічний аналіз витоки логопедичної допомоги дають змогу простежити процес формування логопедії, взаємозв'язок її з іншими науками. Метою статті є дослідження проблеми зародження знань про мовленнєві порушення, причини та засоби їх усунення, аналіз та обґрунтування розвитку. Для досягнення мети вивчались архівні джерела та наукові доробки вчених, які досліджували це питання.

У науковій статті висвітлюються факти перших логопедичних знань періоду до н.е. – початку н.е. Зокрема, йдеться про науковців різних галузей, які займалися вивченням мовлення у осіб з різними мовленнєвими недоліками, причин цих порушень та різних засобів їх усунення. Простежуються в порівнянні з сучасною логопедією знання про порушення мовленнєвого розвитку, які збереглися й актуальні сьогодні.

У період до н.е. – початку н.е. порушення мовлення відносились до хвороб та лікувались виключно лікарями. Про це свідчать описи в священних писаннях та працях Геродота, Гіппократа, Аристотеля, Плутарха, Цельса, Галена, Квінтіліана, Антілла, Орібазія, Авіценна.

З початком н.е., вивчаючи механізми утворення акту мовлення, відомі діячі, оратори та лікарі почали залучати до методів усунення мовленнєвих порушень деякі педагогічні підходи. Але це не призвело до виокремлення недоліків мовлення від медичної сфери.

У статті окреслюються важливі для історії логопедії факти пояснення Гіппократом механізму вимови звуків, введення наукової термінології хвороб мовлення Галеном та застосування мовленнєвих вправ у процесі лікування недоліків мовлення.

Ключові слова: логопедія, історія логопедії, порушення мовлення, витоки, спеціальна освіта.